

Maa- ja metsätalousministeriö

Viite Lausuntopyyntöne 5.4.2024 ; VN/29985/2023

Asia Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi laeiksi elintarvikemarkkinalain, elintarvikemarkkinalain muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen ja kilpailulain 39 §:n muuttamisesta

Elintarvikemarkkinavaltuutetun näkökulmasta esitän lausuntona yllä mainitun luonnoksen johdosta seuraavan.

1. Yleistä

Koko ruokaketjua koskeva kustannuskriisi on viime vuosina vaatinut määrätietoisia toimia. Elintarvikemarkkinavaltuutettu on edistänyt ruokaketjun toimijoiden sopimusneuvotteluja ja neuvonut alan toimijoita. Vaikka vuoden 2023 aikana akuuttien toimien tarve väheni, esimerkiksi elintarvikemarkkinavaltuutetun ehdotus kustannusindeksien rakentamiseksi elintarvikealalle (12.10.2022) on huomioitu pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmassa.

Esityksen valmistelu liittyykin kiinteästi hallitusohjelman linjauksiin, joiden tavoitteena on tältä osin vaikuttaa siihen, että alkutuottajan asema ja koko elintarvikeketjun tasapaino kehittyvät nykyistä oikeudenmukaisempaan suuntaan. Linjausten poliittinen painoarvo korostuu sen johdosta, että hallitusohjelmassa viitataan nimenomaisesti myös maatalouden tulos- ja kehitysnäkymien parlamentaarisen arviointiryhmän ehdotuksiin. Lisäksi esityksen valmistelun taustalla ovat eduskunnan lausumat (EV 267/2022 vp), jotka liittyvät osaltaan viime vuosina esille tulleeseen tarpeeseen edistää elintarvikemarkkinoiden toimivuutta ja erityisesti markkinamuutosten välittymistä elintarvikeketjussa.

Esityksen tavoitteet vastaavat edellä mainittuja uudistukselle asetettuja poliittisia tavoitteita. Esityksessä viitataan siihen, että nyt käsiteltävä esitys on lainsäädäntövalmistelun ensimmäinen vaihe ja myöhemmin valmistellaan hankkeen laajempi toinen vaihe. On erittäin tärkeää huomata, että hallitusohjelman poliittisten tavoitteiden täysimääräinen saavuttaminen edellyttää tätä esitystä laajempia muutoksia elintarvikemarkkinalakiin ja muuhun lainsäädäntöön. Tältä osin elintarvikemarkkinavaltuutetun toimisto valmistautuu tukemaan voimakkaasti hankkeen toisen vaiheen toteuttamista.

Esitysluonnoksessa todetaan, että muun muassa elintarvikemarkkinavaltuutetulle on valmistelun yhteydessä annettu mahdollisuus esittää huomioita esitysluonnoksesta ja

muista asiaan liittyvistä seikoista. Joitakin lakitekniisiä ja muita huomioita on käyty läpi maa- ja metsätalousministeriön kanssa myös lausuntoaajan aikana.

2. Elintarvikemarkkinavaltuutetun tiedonsaantioikeuksien lisääminen ja viranomaisten välinen tietojenvaihto

Hallituksen esityksessä ehdotettaisiin, että elintarvikemarkkinavaltuutetun tiedonsaantioikeuksia lisättäisiin. Tavoitteena on, että elintarvikemarkkinavaltuutetulle tulisi nykyistä paremmat edellytykset toteuttaa tälle kuuluvaa elintarvikemarkkinoiden toimivuuden parantamista, markkinoiden seurantaa tai hyvien liiketapojen vastaisten käytäntöjen tunnistamista ja estämistä.

Mahdollisuus saada nykyistä laajemmin tietoja elintarvikeketjun toiminnasta tukisi elintarvikemarkkinavaltuutetun lakisääteisten tehtävien toteuttamista. Tiedonsaantioikeuksien lisääminen on merkityksellistä esimerkiksi sen vuoksi, että käsiteltäviä asioita saatetaan toimenpidepyynnöillä vireille hyvin vähän. Toimintansa aikana elintarvikemarkkinavaltuutettu on nimittäin havainnut, että laissa kielletyiksi säädettyjä kauppatapoja harjoittavista ostajista ei uskalleta tehdä varsinaisia toimenpidepyyntöjä.

Sen lisäksi, että elintarvikemarkkinavaltuutettu on lisännyt viestintää siitä, mitkä ovat sopijapuolten oikeudet ja velvollisuudet, vuoden 2023 aikana on myös ryhdytty toteuttamaan alakohtaisia kyselyitä, joilla pyritään anonyymisti saamaan ajantasaista ja entistä tarkempaa tietoa lain noudattamisesta. Nykyistä laajemmat tiedonsaantioikeudet mahdollistaisivat esimerkiksi sen, että elintarvikemarkkinavaltuutettu voi selvittää kyselyistä saatujen tietojen pohjalta tarvetta siihen, että varsinaisia oma-aloitteisia valvonta-asioita saatetaan vireille.

Sen sijaan on vaikea nähdä, miten yksinomaan tiedonsaantioikeuksien lisäämisen avulla voitaisiin nykyisen elintarvikemarkkinalain nojalla välittömin viranomaistoimin kehittää elintarvikemarkkinoiden toimintaa yleisesti oikeudenmukaisempaan suuntaan. Uudistus ei kuitenkaan ole merkityksetön, sillä nykyistenkin säännösten nojalla valtuutettu voi antaa suosituksia ja ehdotuksia mainitussa tarkoituksessa. Nykyistä täsmällisemmän markkinatiedon avulla suosituksia ja ehdotuksia voidaan valmistella täsmällisesti juuri niitä tilanteita silmällä pitäen, joilla on elintarvikeketjun toimivuuden kannalta huomattavaa merkitystä tai joissa saatujen tietojen perusteella jo havaitaan huomattavia ongelmia.

Vuoden 2021 lopussa perustetulla ruokaketjun keskeisistä toimijoista koostuvalla yhteistyöryhmällä on myös huomattava merkitys elintarvikemarkkinavaltuutetun tehtävien hoitamisessa. Nykyistä laajempien tiedonsaantioikeuksien avulla voidaan saada alakohtaisia lain noudattamisen ongelmia näkyviksi ja yhteistyössä alan toimijoiden etujärjestöjen kanssa ongelmia voidaan kustannustehokkaasti vähentää.

Lainsäädäntöhankkeen ensimmäisen vaiheen jälkeen tarvitaan kuitenkin hankkeen toisessa vaiheessa valmisteltavia lisäyksiä myös lain aineellisiin säännöksiin ja/tai elintarvikemarkkinavaltuutetun toimivaltaan. Hankkeen vaiheistus nyt toteutettavalla tavalla on joka tapauksessa hyödyllistä, sillä nyt toteutettavia tiedonsaantioikeuksia voidaan käyttää hyväksi toisen vaiheen valmistelussa. Esimerkiksi private label-tuotteiden markkinoiden tiivis seuraaminen on tarpeen sen arvioimiseksi, tarvitaanko nykyistä täsmällisempää lainsäädäntöä.

Hallituksen esityksessä ehdotettaisiin tiedonsaantioikeuksiin liittyen myös säännöksiä, joiden nojalla viranomaisten – ja erityisesti elintarvikemarkkinavaltuutetun ja kilpailu- ja kuluttajaviraston - välistä tietojenvaihtoa laajennettaisiin. Elintarvikemarkkinalain valvonnan kannalta on erittäin tärkeää ja kannatettavaa lisätä kaikkinaista yhteistyötä erityisesti kilpailu- ja kuluttajaviraston kanssa. Yhteistyön käytännön muodoista voidaan sujuvasti sopia virastojen välillä, kun lainsäädännöllisiä puitteita sujuvoitetaan ehdotuksessa mainitulla tavalla.

3. Muut muutokset

Hallituksen esityksessä ehdotettaisiin myös elintarvikemarkkinalain 2 b ja 2 d §:ää koskevia täsmennyksiä Euroopan komission esittämällä tavalla. Kyseisiä täsmennystarpeita ei ole tullut esille elintarvikemarkkinavaltuutetun valvonnassa, mutta muutokset ovat siitä huolimatta Euroopan unionin oikeuden yhtenäisen soveltamisen kannalta perusteltuja.

Kuten esitysluonnoksessa todetaan elintarvikemarkkinalain edellisen muutoksen (337/2023) voimaantulon jälkeen on esiintynyt epäselvyyksiä siitä, milloin 1.5.2023 voimaan tulleita säännöksiä voidaan soveltaa pitkäaikaisiin toimitussopimuksiin. Ehdotuksen mukaan kyseiseen voimaantulosäännökseen lisättäisiin vaatimus, jonka mukaan toimitussopimukset on muutettava kyseisten säännösten mukaisiksi 1.7.2025 mennessä. Ehdotus korjaisi havaitut epäselvyydet.

Elintarvikemarkkinavaltuutetun sijaisena

Ismo Tuominen
Lakimies